LUBELSKI ROCZNIK PEDAGOGICZNY
T. XXXVI, z. 4 – 2017

DOI: 10.17951/lrp. 2017.36.4.33

Wacław Strykowski
Justyna Strykowska-Nowakowska
Uniwersytet Adama Mickiewicza

KOMPETENCJE MEDIALNO-INFORMATYCZNE PRZYSZŁYCH NAUCZYCIELI

Streszczenie: Artykuł przedstawia propozycję kompetencji współczesnego nauczyciela. Zaczynamy od pojęcia kompetencji, jej cech i podziału na kompetencje osobowościowe i zawodowe człowieka. Po przedstawieniu kompetencji zawodowych, w ujęciu Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN, zatrzymujemy się na grupie kompetencji medialno-informatycznych jako szczególnie ważnych w pracy nauczyciela oraz pedagoga w epoce społeczeństwa wiedzy i cyfryzacji. Opracowanie zawiera też wyniki badań diagnostycznych o charakterze ilościowo-jakościowym przeprowadzonych wśród studentów, przyszłych nauczycieli przedmiotów humanistycznych.

Słowa kluczowe: nauczyciel, kompetencje, kompetencje medialno-informatyczne, badania ilościowo-jakościowe

WPROWADZENIE

Trudno wyobrazić sobie edukację, a także szkołę bez wykorzystania nowych technologii informacyjnych. Trzeba też z całą mocą podkreślić, że technologie te pełnią coraz bardziej znaczącą rolę w pracy szkoły i nauczyciela. Zdaniem dydaktyków jeżeli do niedawna jeszcze media, środki dydaktyczne i technologie informacyjne pełniły tylko funkcje środków dydaktycznych, to obecnie zmienia się ich funkcja, gdyż często stają się środkami-metodami kształcenia (Okoń 1987, s. 313). Właściwością środków-metod, które nazywa się też środkami złożonymi, jest to, że z powodzeniem mogą one w wielu czynnościach wspierać nauczyciela, a tym samym mogą samodzielnie organizować proces nauczania-uczenia się uczniów czy studentów.

Środkami złożonymi najczęściej bywają interesujące nas w tym opracowaniu media, technologie informacyjne (technologie informacyjno-komunikacyjne),

a także multimedia. W przeciwieństwie do mediów prostych (środków prostych) stosowanie środków złożonych, a więc multimediów i technologii informacyjnych, wymaga bardziej rozwiniętych kompetencji.

Przedmiotem niniejszego artykułu są kompetencje medialno-informatyczne przyszłych nauczycieli. W tym celu przedstawimy kolejno: pojęcie, cechy i niektóre klasyfikacje kompetencji, kompetencje współczesnego nauczyciela, charakterystykę kompetencji medialno-informatycznych oraz ich znaczenie w pracy zawodowej nauczycieli i pedagogów. W drugiej części artykułu omówimy badania sondażowe dotyczące poziomu kompetencji medialno-informatycznych przyszłych nauczycieli przedmiotów humanistycznych.

POJĘCIE KOMPETENCJI, ICH CECHY I RODZAJE

Określnie *kompetencje* pochodzi od łacińskiego słowa *competentia* i oznacza odpowiedzialność, zgodność, uprawnienie do działania. Według słownika wyrazów obcych Kopalińskiego człowiek kompetentny to „uprawniony do działania, decydowania; mający klasyfikacje do wydawania sądów i ocen; autorytatywny, miarodajny" (Kopaliński 1994, s. 270). Ogólnie można powiedzieć, że termin *kompetencje* używany jest w dwóch znaczeniach. Po pierwsze, oznacza on zakres uprawnień danej osoby, np. uprawnienia dyrektora, prezesa czy kierownika. Po drugie, kompetencje to przygotowanie człowieka do wykonywania czynności i zadań na określonym poziomie. W tym znaczeniu kompetencje niejednokrotnie utożsamiane są z kwalifikacjami pracownika.

Używanie przez przedstawicieli różnych zawodów terminu *kompetencje* w tym drugim znaczeniu pozwala na wyróżnienie w ich określeniu trzech atrybutów (składników). Należą do nich:

a) wiedza z danego zakresu (wiem co),
b) umiejętności (wiedza proceduralna – wiem jak i potrafię),
c) postawa (chcę i jestem gotów wykorzystać swoją wiedzę) (zob. Czerepaniak-Walczak 1999; Whiddett, Hollyforde 2003; Filipowicz 2004).

Zatem hasłowa definicja kompetencji brzmi: wiem, umiem, lubię to robić.

Dokonując dalszej ogólnej charakterystyki kompetencji, trzeba zwrócić uwagę na ich konstytutywne cechy:

- kompetencje mają zawsze charakter podmiotowy, są one właściwością określonej osoby;
- kompetencje są stopniowalne i wymierne: różnią się poziomem oraz zakresem;
- kompetencje mają charakter dynamiczny, a ich rozwój polega na rekonstrukcji, co ujawnia się w relacji człowieka z rzeczywistością;

- kompetencje mają możliwość przenoszenia się na inne sytuacje zadaniowe, co oznacza, że mają transfer dodatni;
- kompetencje są ujawnieniem potencjalności człowieka (w formie aktów motywacyjnych) nie tylko w sytuacjach zadaniowych, ale również zawsze wobec kogoś;
- nabywanie kompetencji jest procesem ciągłym, odbywa się w określonych sytuacjach dydaktycznych, życiowych, produkcyjnych (por. Furmanek 1997, s. 14–17).

W literaturze spotykamy różne podziały i klasyfikacje kompetencji. Spośród wielu wybieramy najbardziej przydatny dla naszej analizy podział na kompetencje osobowościowe i zawodowe.

Kompetencje **osobowościowe** to takie, które człowiek nabywa podczas swojego życia, w procesie naturalnego rozwoju oraz stymulowania przez otoczenie. Daną fazę rozwojową uważa się za skończoną, jeśli zostają osiągnięte określone kompetencje. Trzylatek powinien posiadać kompetencje w zakresie rozwoju ruchowego, społecznego, językowego. Od siedmiolatka rozpoczynającego naukę szkolną oczekuje się, że nabył kompetencje charakterystyczne dla dojrzałości szkolnej. Nastolatek ma doskonalić kompetencje poznawcze, społeczne emocjonalne i moralne – to one wskazują na poziom jego dojrzałości. Młody człowiek staje się osobą dorosłą, gdy zdobędzie kompetencje niezbędne do funkcjonowania w środowisku społecznym w sposób odpowiedzialny i zgodny z określonymi normami. Człowiek dorosły wciąż może rozwijać i zdobywać kolejne kompetencje, zależy to od jego własnej aktywności.

Kompetencje osobowościowe to swoiste predyspozycje człowieka, zbiór cech charakteru, temperament, intelekt, obraz samego siebie właściwy dla danej jednostki, indywidualizujący go, czyli wyróżniający spośród innych ludzi. Kompetencje osobowościowe są zatem raczej cechami (predyspozycjami osobowościowymi), talentami człowieka warunkującymi przebieg procesu uczenia się, łatwość uczenia się oraz poziom uzyskanych efektów w realizacji różnych zadań zawodowych. Podsumowując, możemy powiedzieć, że kompetencje osobowościowe to możliwości, jakimi człowiek (pracownik) dysponuje w trakcie uczenia się. Innymi słowy: to potencjał osobowościowy pracownika ujawniający się w działaniu pod wpływem motywacji wewnętrznej i zewnętrznej.

Z kolei kompetencje **zawodowe** są dyspozycjami człowieka w zakresie wiedzy, umiejętności i postaw, pozwalającymi realizować zadania zawodowe na odpowiednim poziomie. Kompetencje zawodowe poddawane są różnym klasyfikacjom. Można podzielić je na miękkie i twarde. Kompetencje twarde to umiejętności wyrażające się w postepowaniu człowieka w określonych sytuacjach zawodowych, wynikające z jego specyficznej wiedzy. Na zawodowe kompetencje miękkie składają

się kompetencje osobiste, związane z zarządzaniem sobą i kompetencje społeczne, odpowiedzialne za relacje interpersonalne. Należą do nich: motywowanie siebie, odporność na stres, umiejętność radzenia sobie z emocjami, myślenie strategiczne oraz umiejętność budowania autorytetu. Istotna jest również jakość kontaktów z innymi. Ważne jest tutaj wywieranie wpływu na innych ludzi, czyli perswazja, współpraca w zespole oraz inspirowanie do podejmowania różnych działań. Grupa tych kompetencji ma znaczenie szczególnie w zawodach wymagających kontaktów z ludźmi (nauczyciel, lekarz). W grupie tej znajdują się kompetencje komunikacyjne, perswazyjne oraz związane z zarządzaniem zespołami. Pracując z ludźmi, porozumiewamy się z nimi. Jednak nie zawsze wystarcza posługiwanie się tym samym językiem, potrzebne jest również rozumienie procesu komunikowania się, umiejętność aktywnego słuchania i radzenia sobie z barierami.

Interesujący jest także behawioralny model kompetencji zawodowych. Kładzie się w nim nacisk na bardziej konkretne zachowania. Są to zachowania, które zostały uznane jako konieczne do osiągnięcia zakładanego rezultatu. W stosunku do danego stanowiska pracy określa się odpowiadający mu model kompetencji. Pożądane zachowania są oczywiście powiązane z cechami osobowościowymi danego człowieka.

KOMPETENCJE WSPÓŁCZESNEGO NAUCZYCIELA

Poszukiwanie pożądanych kompetencji dobrego nauczyciela jest ciągle przedmiotem ożywionego dyskursu. Zagadnieniami tymi zajmuje się wielu teoretyków i badaczy. W literaturze można znaleźć listy kompetencji wymaganych w poszczególnych zawodach, w tym również pożądane u nauczycieli (Czerepaniak-Walczak 1997; Perzycka 2004; Strykowski, Strykowska, Pielachowski 2003, 2007).

Zawód nauczyciela i wychowawcy traktowany jest jako szczególna profesja. Zdaniem wielu pedagogów i psychologów nauczyciel to jednocześnie zawód i powołanie. To jednostka o zdolnościach wrodzonych i wyuczonych, posiadająca szczególną osobowość i temperament, kochająca dzieci, dobra i poświęcająca się dla innych. Praca w tym zawodzie powinna przynosić nauczycielowi przyjemność i satysfakcję, bez względu na różne okoliczności i sytuacje. Dobrym nauczycielem może być tylko człowiek, który ciągle rozwija własne cechy i kompetencje osobowościowe i zawodowe. Nic więc dziwnego, że wielu uczonych próbuje stworzyć (znaleźć) idealny model nauczyciela współczesnej epoki, nauczyciela, który potrafi sprostać aktualnym wyzwaniom.

Spośród opracowań na temat kompetencji nauczyciela sięgamy przede wszystkim do tych, które zostały opracowane przez znaczące organizacje i instytucje. Jedną

z nich jest Komitet Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk, który w latach 90. XX wieku stworzył standardy kompetencji zawodowych współczesnej szkoły polskiej (Denek 1998). Członkowie komitetu wyróżnili pięć grup kompetencji nauczycielskich, a mianowicie:

I. Kompetencje pragmatyczne (prakseologiczne) charakteryzujące skuteczność nauczyciela w planowaniu, organizowaniu, kontroli i ocenie procesów edukacyjnych.
II. Kompetencje współdziałania charakteryzujące się skutecznością zachowań prospołecznych i sprawnościami integracyjnymi.
III. Kompetencje komunikacyjne charakteryzujące się skutecznością zachowań językowych w sytuacjach edukacyjnych.
IV. Kompetencje kreatywne charakteryzujące się innowacyjnością i niestandardowością działań edukacyjnych.
V Kompetencje informatyczno-medialne polegające na sprawnym korzystaniu z nowoczesnych źródeł informacji. Chodzi tu zwłaszcza o to, że nauczyciel zna język obcy i język mediów, potrafi wykorzystywać media i technologie informatyczne do wspomagania własnych i uczniowskich procesów uczenia się, potrafi też tworzyć własne programy edukacyjne.

Szczegółowy katalog zachowań w ramach poszczególnych grup kompetencji nauczycielskich w szkole znajduje się m.in. w *Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 23 września 2003 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli.* W dalszej części artykułu zajmiemy się piątą grupą kompetencji: informatyczno-medialnymi, które będziemy nazywać medialno-informatycznymi.

KOMPETENCJE MEDIALNO-INFORMATYCZNE JAKO SZCZEGÓLNIE WAŻNA GRUPA KOMPETENCJI NAUCZYCIELSKICH

Osobliwością współczesnej cywilizacji jest to, że posiada ona niejako dwie strony: humanistyczną i techniczną. Mówiąc nieco metaforycznie, aby być we współczesnej przestrzeni życiowej, aby w niej nie zginąć, aby w niej skutecznie działać, musimy mieć świadomość posiadania ściśle zintegrowanych dwóch rodzajów umiejętności: humanistycznych i technicznych. Wymóg ten odnosi się również do tak powszechnie popularyzowanej dzisiaj w świecie edukacji medialnej. W literaturze anglosaskiej znajdujemy dwa określenia odnoszące się do kompetencji medialnych *media literacy* oraz *media competencies*. *Media literacy* to wyrażenie bardziej teoretyczne, oznaczające świadomość oddziaływania i interpretacji mediów, ujmowanie ich jako czwartą, bazową alfabetyzację obok czytania, pisania i rachowania (zob. Ravitch 1995). Natomiast *media competencies* mają wymiar bardziej praktyczny,

działaniowy, dlatego konieczne jest współdziałanie ich z mediami informatycznymi (zob. Lendgraf 2003).

Dzisiaj, aby nie być określanym jako analfabeta w dziedzinie mediów i technologii informatycznych, konieczne jest posiadanie zdolności dekodowania, rozumienia i oceniania, a także pisania i tworzenia różnych tekstów, obrazów i dźwięków za pomocą różnych form i narzędzi medialnych (Baron 2002; Dylak 2004, s. 100). W dokumentach państwowych dotyczących kształcenia nauczycieli w wielu krajach na świecie, a zwłaszcza Anglii, Kanadzie i Stanach Zjednoczonych, wymagane są kompetencje medialne, informacyjne i komunikacyjne u wszystkich nauczycieli różnych przedmiotów. Przykładowo Międzynarodowe Konsorcjum Oceniania i Wspierania Nowego Nauczyciela w USA opracowało dziesięć podstawowych wymagań wobec nauczycieli. Szóste z nich brzmi:

> nauczyciel używa wiedzy o efektywnych technikach komunikacji werbalnej, niewerbalnej i medialnej w celu wzmocnienia aktywności, współpracy i interakcji w klasie. Nauczyciel rozumie teorię komunikacji rozwój języka oraz jego rolę w procesie nauczania. Nauczyciel docenia liczne drogi poszukiwania wzajemnej komunikacji między ludźmi oraz zachęca do różnicowania sposobów komunikowania się w klasie. Nauczyciel modeluje efektywne strategie komunikacji w przekazywaniu idei, informacji i zadawaniu pytań (cyt. za: Dylak 2004, s. 102).

W Uniwersytecie w stanie Iowa w programie kształcenia nauczycieli wśród kluczowych kompetencji nauczycielskich wymienia się zawsze: stosowanie mediów i technologii informacyjnej w nauczaniu poszczególnych przedmiotów w klasie szkolnej. Media przydają się w ćwiczeniu umiejętności obserwacji, krytycznego myślenia, analizie i ujmowaniu rzeczy z różnych perspektyw. Media i technologie jako narzędzia pedagogiczne są wykorzystywane do stymulowania zainteresowań, kształtowania zdarzeń, procesów, opinii oraz rozumienia świata. Bywają też stosowane jako narzędzia oceniania uczniów.

Korzystając z doświadczeń innych krajów, przyjmujemy założenie, że nauczyciele różnych przedmiotów powinni mieć również odpowiednie przygotowanie w zakresie edukacji medialnej i informatycznej. Naszym zdaniem przygotowanie to powinno realizować dwa podstawowe cele:

1) Przygotowanie nauczycieli do kształtowania u uczniów świadomego, krytycznego, wartościującego, selektywnego i racjonalnego odbioru komunikatów medialnych (informacyjnych, edukacyjnych, artystycznych, publikacyjnych, reklamowych, propagandowych). Cel ten możemy określić jako humanistyczny lub kulturowy.

2) Przygotowanie nauczycieli do kształtowania u uczniów sprawnego posługiwania się urządzeniami medialnymi (aparat fotograficzny, kamera wideo, komputer, Internet, tablet, telefon komórkowy) jako narzędziami pracy intelektualnej oraz narzędziami twórczości medialnej (tworzenie komunikatów medialnych). Cel ten możemy określić jako techniczny, narzędziowy, a także twórczy (Strykowski 2005).

Ważną próbę szczegółowego przedstawienia kompetencji medialnych nauczycieli w połączeniu z kompetencjami informatycznymi podjęto w ośrodku poznańskim (Strykowski, Kąkolewicz, Ubermanowicz 2007, s. 55–75). Na użytek tego artykułu i badań nad kompetencjami medialno-informatycznymi przyszłych nauczycieli opracowano zmodyfikowaną wersję pożądanych kompetencji. Jego zawartość treściową stanowi pięć obszarów kompetencji służących osiągnięciu wyżej wymienionych dwóch podstawowych celów. Są to zachowania i przejawy kompetencji z zakresu: 1) wiedzy o komunikowaniu, 2) języka mediów, 3) odbioru komunikatów medialnych, 4) wykorzystania mediów w pracy edukacyjnej i 5) wykorzystania narzędzi informatycznych do tworzenia komunikatów medialnych. A oto opracowany przez nas kwestionariusz ankiety zastosowany w badaniach diagnostycznych, dotyczących kompetencji medialno-informatycznych przyszłych nauczycieli i pedagogów.

	Zachowania i przejawy występowania kompetencji	**Poziomy**				
1	**Kompetencje z zakresu wiedzy o komunikowaniu**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
1.1.	Znam podstawowe pojęcia z zakresu komunikacji medialnej					
1.2.	Potrafię zdefiniować podstawowe rodzaje mediów i multimediów					
1.3.	Znam rodzaje i formy komunikatów medialnych					
1.4.	Potrafię dostrzec i określić wpływ przekazów medialnych na odbiorców					
1.5.	Wiem, na czym polega edukacja medialna i jakie są jej cele.					
2.	**Kompetencje z zakresu języka mediów**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
2.1.	Potrafię wymienić elementy języka poszczególnych mediów					
2.2.	Znam i potrafię zdefiniować zasady kompozycji mediów obrazowych					
2.3.	Znam i potrafię zdefiniować komponenty przekazów słownych					
2.4.	Znam i potrafię scharakteryzować media dźwiękowe					
2.5.	Potrafię właściwie interpretować media audiowizualne					
3.	**Kompetencje z zakresu odbioru komunikatów medialnych**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
3.1.	Znam mechanizmy odbioru i wpływu mediów na odbiorców					
3.2.	Wiem, na czym polega bezpośredni i pośredni wpływ mediów					
3.3.	Dostrzegam i rozumiem psychologiczne i wychowawcze niebezpieczeństwa ze strony mediów					
3.4.	Potrafię odróżnić realną rzeczywistość w mediach od rzeczywistości wirtualnej					

	Zachowania i przejawy występowania kompetencji	Poziomy				
3.5.	Potrafię rozpoznać i ocenić wielowarstwowość i metaforyczność przekazów medialnych					
4	**Kompetencje dotyczące wykorzystania mediów w pracy edukacyjnej**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
4.1.	Potrafię kategoryzować i wartościować komunikaty medialne					
4.2.	Potrafię stosować media do różnych zadań dydaktycznych i wychowawczych					
4.3.	Znam materiały dydaktyczne (medialne) z mojej dyscypliny naukowej					
4.4.	Potrafię korzystać do celów edukacyjnych z różnych aparatów i urządzeń medialnych					
4.5.	Potrafię korzystać z aparatów i urządzeń medialnych do poznawania i diagnozowania uczniów					
5.	**Kompetencje z zakresu stosowania narzędzi informatycznych do tworzenia komunikatów medialnych**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
5.1.	Potrafię posługiwać się edytorem tekstów (Word)					
5.2.	Potrafię korzystać z drukarki, skanera i pamięci zewnętrznej (pendrive)					
5.3.	Potrafię korzystać z tablicy multimedialnej					
5.4.	Potrafię wysyłać e-maile wraz z załącznikami					
5.5.	Potrafię tworzyć prezentacje tekstowe (PowerPoint)					
5.6.	Potrafię tworzyć prezentację z wykorzystaniem zdjęć, filmów i dźwięków (PowerPoint)					
5.7.	Potrafię tworzyć tabele i wykresy w programie Excel					
5.8.	Potrafię tworzyć strony internetowe					

W powyższym kwestionariuszu każdy z pięciu obszarów kompetencji medialno-informatycznych został podzielony na bardziej szczegółowy zakres wiedzy, umiejętności i postaw. Zadaniem badanych było określenie swojego poziomu w danej kategorii na pięciostopniowej skali: 1– zerowy, 2 – dostateczny, 3 – dobry, 4 – bardzo dobry, 5 – doskonały. Oto szczegółowa interpretacja poszczególnych poziomów: 1 – brak przyswojenia danej kompetencji; 2 – kompetencja przyswojona w stopniu podstawowym, wykorzystywana w sposób nieregularny; 3 – kompetencja opanowana w stopniu dobrym, co pozwala na samodzielne wykonywanie zadań (czynności); 4 – kompetencja przyswojona bardzo dobrze, co pozwala bardzo dobrze realizować zadania oraz dzielić się z innymi właściwymi doświadczeniami; 5 – kompetencja przyswojona w stopniu doskonałym, co umożliwia twórcze rozwijanie wiedzy, umiejętności i postaw właściwych dla danego zakresu działań (por. Filipowicz 2004, s. 28).

KOMPETENCJE MEDIALNO-INFORMATYCZNE PRZYSZŁYCH NAUCZYCIELI W ŚWIETLE PRZEPROWADZONYCH BADAŃ

W dalszej części artykułu zostaną przestawione wyniki badań ilościowo-jakościowych mających na celu poznanie poziomu i specyfiki kompetencji medialno-informatycznych przyszłych nauczycieli przedmiotów humanistycznych. Badania zostały przeprowadzone wśród studentów specjalizacji nauczycielskich. Grupa badawcza liczyła 60 osób w wieku od 19 do 27 lat. Były to cztery grupy studentów specjalizacji nauczycielskiej na kierunkach historia oraz humanistyka w szkole, prowadzonych na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu.

W ramach kształcenia na specjalizacji nauczycielskiej badani przez nas studenci mieli możliwość nabycia kompetencji medialno-informatycznych w trakcie realizacji następujących przedmiotów: psychologia, komunikacja w edukacji, dydaktyka historii i e-historia. Podczas realizacji tych przedmiotów porusza się wiele zagadnień zaliczonych przez nas do edukacji medialno-informatycznej.

W ramach badań sformułowano dwa problemy badawcze:

1. Jaki jest poziom kompetencji medialno-informatycznych w pięciu wyróżnionych obszarach?

2. Jak badani rozumieją określenie *kompetencje medialno-informatyczne* oraz *edukacja medialna* i jakie one mają dla nich znaczenie?

Jako technikę badawczą zastosowano przedstawioną powyżej ankietę oraz zogniskowany wywiad grupowy. W celu uogólnienia danych została obliczona średnia ocen badanych w poszczególnych kategoriach odnoszących się do pięciu obszarów badanych kompetencji. Obliczono także średnie arytmetyczne w poszczególnych obszarach kompetencji.

Pierwszy obszar kompetencji stanowiła wiedza o komunikowaniu medialnym. Uzyskane wyniki pokazujące średni poziom w zakresie tych kompetencji prezentuje tabela 1.

Tabela 1. Ocena kompetencji z zakresu wiedzy o komunikowaniu

1	**Kompetencje z zakresu wiedzy o komunikowaniu**	**3,7**
1.1.	Znam podstawowe pojęcia z zakresu komunikacji medialnej	3,7
1.2.	Potrafię zdefiniować podstawowe rodzaje mediów i multimediów	3,7
1.3.	Znam rodzaje i formy komunikatów medialnych	3,6
1.4.	Potrafię dostrzec i określić wpływ przekazów medialnych na odbiorców	3,7
1.5.	Wiem, na czym polega edukacja medialna i jakie są jej cele	3,8

Źródło: opracowanie własne

Jak wynika z powyższej tabeli, poziom w poszczególnych zakresach jest podobny: waha się między dobrym a bardzo dobrym. Przyszli nauczyciele pytani o konkretną wiedzę z zakresu komunikowania medialnego koncentrowali się na ogólnej wiedzy o procesie komunikowania się. Młodsi studenci pamiętali z zajęć ze szkoły lub też z obecnych zajęć z zakresu psychologii schemat komunikacji: nadawca–kod–odbiorca. Natomiast studenci studiów magisterskich mówili, że mieli zajęcia z komunikacji społecznej i tam też była mowa o komunikacji przez media. Interesowało nas także poznanie wiedzy badanych o edukacji medialnej. Średnia poziomu, uzyskana w wyniku samooceny, pokazuje, że osiąga on wartość 3,8. Jednak badani przyznali, że jest to raczej wiedza intuicyjna. Wcześniej niewiele osób spotkała się z tym terminem. Młodsi studenci pamiętają jeszcze z lekcji języka polskiego, że nauczyciel mówił o świadomym odbiorze mediów i że tego należy się uczyć. Oto trzy wypowiedzi badanych na temat tego, na czym polega edukacja medialna: „To chyba takie przygotowanie, aby nie dać się zmanipulować mediom" (osoba 3); „To może uczenie tego, jak być krytycznym wobec tego, co widzimy i słyszymy w telewizji, w radio, w Internecie" (osoba 4); „Moim zdaniem chodzi o to, aby nie dać się zwariować przez media. Aby nie siedzieć cały czas przed komputerem" (osoba 6).

Drugi obszar kompetencji stanowiła wiedza i umiejętności związane z językiem mediów. Uśredniony poziom kompetencji w badanej grupie w zakresie tego obszaru został przedstawiony w tabeli 2.

Tabela 2. Ocena kompetencji z zakresu języka mediów

2.	**Kompetencje z zakresu języka mediów**	**3,4**
2.1.	Potrafię wymienić elementy języka poszczególnych mediów	3,4
2.2.	Znam i potrafię zdefiniować zasady kompozycji mediów obrazowych	3,2
2.3.	Znam i potrafię zdefiniować komponenty przekazów słownych	3,2
2.4.	Znam i potrafię scharakteryzować media dźwiękowe	3,4
2.5.	Potrafię właściwie interpretować media audiowizualne	3,6

Źródło: opracowanie własne

Obszar znajomości języka mediów został oceniony najniżej na poziomie 3,4. Starając się głębiej rozpoznać kompetencje z zakresu języka mediów, poprosiliśmy badanych, aby określili, co to są zasady kompozycji poszczególnych mediów. Wobec tak postawionego pytania badani nie potrafili udzielić odpowiedzi. Wywiad zaczął się rozwijać, gdy zapytaliśmy, co wiedzą na temat kompozycji zdjęć. Czy wykonując zdjęcia, zastanawiają się, jak przedstawić daną sytuację? Usłyszeliśmy następujące wypowiedzi: „Tak, staram się tak robić zdjęcia, aby osoby fotografo-

wane były w określonym planie ogólnym, amerykańskim lub zbliżeniu. Ciekawe jest także fotografowanie detali". Interesująca była także wypowiedź, że czas nadawania programów telewizyjnych jest dobierany, komponowany ze względu na to, jakie jest prawdopodobieństwo, że będzie istnieć możliwość oglądania ich. Czyli np. przedpołudniem są nadawane programy przeznaczone dla rodziców malutkich dzieci i programy dla dzieci, które nie uczęszczają jeszcze do szkoły.

Obszar trzeci to ocena kompetencji z zakresu odbioru komunikatów medialnych, zaprezentowana w tabeli 3. Jest to grupa kompetencji, która została oceniona przez badanych najwyżej – na poziomie 4,1.

Tabela 3. Ocena kompetencji z zakresu odbioru komunikatów medialnych

3.	**Kompetencje z zakresu odbioru komunikatów medialnych**	**4,1**
3.1.	Znam mechanizmy odbioru i wpływu mediów na odbiorców	4,1
3.2	Wiem, na czym polega bezpośredni i pośredni wpływ mediów	4,1
3.3.	Dostrzegam i rozumiem psychologiczne i wychowawcze niebezpieczeństwa ze strony mediów	4,3
3.4.	Potrafię odróżnić realną rzeczywistość w mediach od rzeczywistości wirtualnej	4,4
3.5.	Potrafię rozpoznać i ocenić wielowarstwowość i metaforyczność przekazów medialnych	4,3

Źródło: opracowanie własne

W tym obszarze nasz wywiad był najbardziej dynamiczny. Badani udzielali w sposób spontaniczny wielu wypowiedzi. Stwierdzili, że jest to ważne, aby nie dać się zniewolić przez media, aby właściwie umieć odbierać komunikaty medialne. Mówili o tym, że przekazy medialne mogą kształtować nasze poglądy, że mogą modelować nasze zachowania. Zwracali uwagę także na to, że wpływ mediów na osobowość człowieka rozłożony jest w czasie i zależy od częstotliwości korzystania z mediów. Pamiętali zajęcia z psychologii, na których omawiany był wpływ mediów na zachowania agresywne. Wskazywali na fakt, że różne stacje i programy telewizyjne różnie interpretują te same zdarzenia. Pojawiały się głosy, że istotny jest również dobór przekazywanych informacji, tzn. o czym i jak często mówi się za pośrednictwem danego medium.

Czwarty obszar kompetencji medialno-informatycznych to wykorzystanie mediów w pracy dydaktycznej. Ogólny uśredniony poziom tych kompetencji wynosi 3,8.

Tabela 4. Ocena kompetencji dotyczących wykorzystania mediów w pracy edukacyjnej

4	**Kompetencje dotyczące wykorzystania mediów w pracy edukacyjnej**	**3,8**
4.1.	Potrafię kategoryzować i wartościować komunikaty medialne	3,9
4.2.	Potrafię stosować media do różnych zadań dydaktycznych i wychowawczych	4,1
4.3.	Znam materiały dydaktyczne (medialne) z mojej dyscypliny naukowej	3,9
4.4.	Potrafię korzystać z różnych aparatów i urządzeń medialnych do celów edukacyjnych	4,1
4.5.	Potrafię korzystać z aparatów i urządzeń medialnych do poznawania oraz diagnozowania uczniów	3,7

Źródło: opracowanie własne

Fragment wywiadu związany z kompetencjami wykorzystania mediów w pracy edukacyjnej pokazał dużą gotowość przyszłych nauczycieli do stosowania tego typu pomocy. Badani mówili, że w znaczącym stopniu uatrakcyjniają one lekcje i powodują u uczniów wzrost zainteresowania danym tematem. Ich zdaniem mają też znaczący wpływ na motywację do nauki i ogólnie pozytywne nastawienie do nauczanego przedmiotu oraz nauczyciela. Studenci stwierdzali, że obecnie bardziej orientują się w programach multimedialnych przeznaczonych na nauczania historii niż programach mogących mieć zastosowanie do zadań wychowawczych. Jednocześnie wykazywali chęć poznania takich właśnie programów.

Piąty obszar badanych kompetencji to umiejętność stosowania narzędzi informatycznych. Uzyskane wyniki z tego zakresu zostały zaprezentowane w tabeli 5.

Tabela 5. Ocena kompetencji z zakresu stosowania narzędzi informatycznych

5.	**Kompetencje z zakresu stosowania narzędzi informatycznych do tworzenia komunikatów medialnych**	**3,7**
5.1.	Potrafię posługiwać się edytorem tekstów (Word)	4,5
5.2.	Potrafię korzystać z drukarki, skanera i pamięci zewnętrznej (pendrive)	4,6
5.3.	Potrafię korzystać z tablicy multimedialnej	3,3
5.4.	Potrafię wysyłać e-maile wraz z załącznikami	4,8
5.5.	Potrafię tworzyć prezentację tekstowe (PowerPoint)	4,6
5.6.	Potrafię tworzyć prezentację z wykorzystaniem zdjęć, filmów i dźwięków (PowerPoint)	4,5
5.7.	Potrafię tworzyć tabele i wykresy w programie Excel	2,1
5.8.	Potrafię tworzyć strony internetowe	1,6

Źródło: opracowanie własne

Ogólna ocena w zakresie stosowania narzędzi informatycznych osiąga poziom 3,7, czyli między dobrym a bardzo dobrym. Warto jednak zagłębić się w oceny

poszczególnych umiejętności. Najniżej badani oceniają swoje umiejętności z zakresu tworzenia stron internetowych, co wynika zapewne z faktu, że wymaga to specjalistycznych informatycznych umiejętności, które nie są kształtowane ani w szkołach średnich, ani podczas studiów nauczycielskich.

Niepokojąca może być niska samoocena umiejętności posługiwania się arkuszem kalkulacyjnym (Excel). Jest to bowiem podstawowe narzędzie do opracowywania danych i funkcji matematycznych. Za jego pomocą można np. zaprezentować wyniki badań czy postępy uczniów w nauce. Nisko oceniono stopień opanowania korzystania z tablic multimedialnych, jest to bowiem poziom 3,3. Umiejętność ta powinna jednak być opanowana przez przyszłych nauczycieli, ponieważ tablice multimedialne stają się jedną z głównych pomocy w szkole XXI wieku, w cywilizacji cyfrowej.

Jako podsumowanie prezentujemy tabelę i wykres zawierające średnią ocen w poszczególnych pięciu obszarach badanych kompetencji.

Tabela 6. Ocena kompetencji medialno-informatycznych przyszłych nauczycieli

	Obszary kompetencji medialno-informatycznych	**Średnia ocen**
1	Kompetencje z zakresu wiedzy o komunikowaniu	3,7
2.	Kompetencje z zakresu języka mediów	3,4
3.	Kompetencje z zakresu odbioru komunikatów medialnych	4,1
4	Kompetencje dotyczące wykorzystania mediów w pracy edukacyjnej	3,8
5.	Kompetencje z zakresu stosowania narzędzi informatycznych do tworzenia komunikatów medialnych	3,7

Źródło: opracowanie własne

Jak wynika z przeprowadzonych badań, przyszli nauczyciele wskazują, że najwyższy poziom kompetencji mają w zakresie odbioru komunikatów medialnych, jest to poziom 4,1, a najniżej oceniają kompetencje z zakresu języka mediów, jest to poziom 3,4.

Podczas wywiadu zapytaliśmy badanych, jak rozumieją określenie *kompetencje medialno-informatyczne* i czym dla nich są owe kompetencje. Pierwsze pojawiające się wypowiedzi brzmiały: „hmm.., to chyba to czego uczyliśmy się i uczymy na informatyce albo na technologii informacyjnej…" (osoba 1); „to chyba coś związane z mediami…" (osoba 2). Po krótkiej dyskusji badani zwrócili uwagę na to, że omawiane kompetencje są czymś złożonym i wymagającym głębszej refleksji. Słyszalny był głos, że posiadanie kompetencji medialnych przez nauczycieli mogłoby pomóc uczniom w tym, aby się nie uzależnić od Internetu.

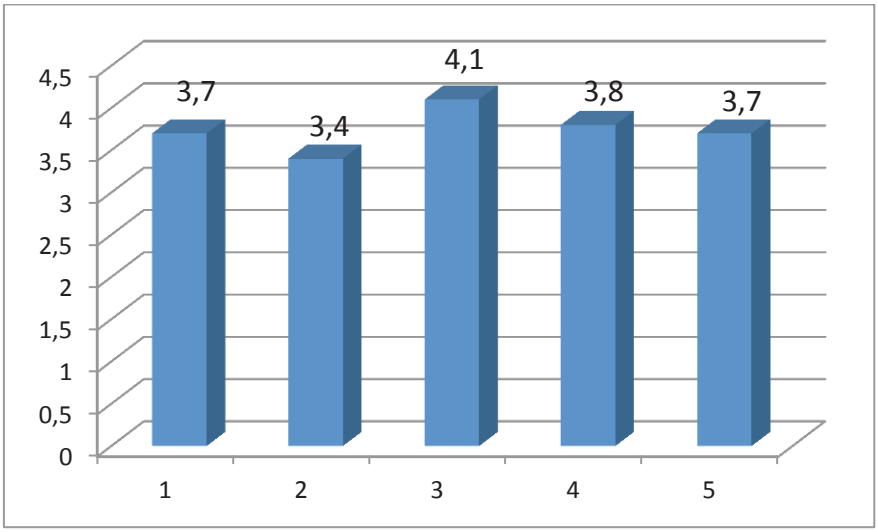

Wykres 1. Ocena kompetencji medialno-informatycznych przyszłych nauczycieli

1. wiedza o komunikowaniu
2. język mediów
3. odbiór komunikatów medialnych
4. wykorzystanie mediów w pracy edukacyjnej
5. stosowanie narzędzi informatycznych

Źródło: opracowanie własne

PODSUMOWANIE

Aby przyszli nauczyciele mogli należycie przygotowywać uczniów do uczestnictwa w społeczeństwie informacyjnym, powinni być do tego rzetelnie przygotowani, a to zależy od warunków, metod i narzędzi ich kształcenia. Zatem kompetencje medialno-informatyczne obok innych kompetencji nauczyciela powinny być szczególnie ważnym obszarem ich warsztatu pedagogicznego. Zmieniająca się rola nauczyciela wymaga od niego, aby był doradcą i przewodnikiem w gąszczu informacji, jakie oferują młodemu człowiekowi media i technologie informacyjne.

Przeprowadzone badania diagnostyczne wśród studentów historii i humanistyki pozwalają na sformułowanie następujących uogólnień. Badane osoby mają pewne trudności z rozumieniem kluczowego pojęcia *kompetencje*. Nie dla wszystkich jest

jasne, że termin ten tworzą ściśle ze sobą zintegrowane trzy komponenty: wiedza, umiejętności, postawa.

Badani na ogół mają świadomość, że pojęcie *kompetencje medialno-informatyczne* zawiera zarówno wiedzę o charakterze humanistycznym, jak i technicznym, co oznacza, że opanowanie tych kompetencji wymaga zarówno sprawności intelektualnych (myślowych), jak i sprawności technicznych (praktycznych, działaniowych). Chodzi przecież o to, aby przyszły nauczyciel rozumiał komunikaty medialne, jak i sprawnie posługiwał się urządzeniami medialnymi. Z badań wynika, że kandydaci na nauczycieli charakteryzują się podobnym poziomem tych dwóch aspektów kompetencji, tj. humanistycznym i technicznym.

Spośród pięciu obszarów kompetencji medialno-informatycznych najlepiej studenci radzą sobie z odbiorem mediów. Najprawdopodobniej wynika to z tego, że w tym zakresie mają oni najbogatsze doświadczenia lub najczęściej spotykali się z tymi zagadnieniami w dotychczasowej edukacji. Przypomnijmy, że chodzi tu o mechanizmy odbioru i wpływu mediów, rozumienia psychologicznych i wychowawczych zagrożeń ze strony mediów, rozróżniania rzeczywistości realnej i wirtualnej, a także rozpoznawania wielowarstwowości przekazów medialnych.

Szczególnie ważny jest fakt, że przyszli nauczyciele dostrzegają wagę kompetencji medialno-informatycznych i wyrażają gotowość ich kształtowania i dalszego rozwoju. Kandydaci do zawodu nauczyciela mają świadomość, że media i technologie informacyjne są niezbędnym elementem ich pracy zawodowej i osobistego rozwoju. Badani podzielają pogląd, że pożądane byłoby kształtowanie kompetencji medialno-informatycznych w ramach specjalnego przedmiotu przygotowania nauczycielskiego, tak jak jest to realizowane w większości krajów.

LITERATURA

Baron M., 2002, *An Analysis of Mel Gibson's The Passion Of The Christ*, opublikowano: http://www.media.awareness.ca\english/resources/educational/teachable_moments/key_concept_inaction.cfm [dostęp: 24.06.2016].

Czerepaniak-Walczak M., 1997, *Aspekty i źródła profesjonalnej refleksji nauczyciela*. Toruń, Wydawnictwo Edytor.

Denek K., 1998, *O nowy kształt edukacji szkolnej*. Toruń, Wydawnictwo Akapit.

Dylak S., 2004, *Kompetencje medialne jako ważny nurt w edukacji humanistycznej*. W: W. Strykowski, W. Skrzydlewski (red.), *Kompetencje medialne społeczeństwa wiedzy*, Poznań, Wydawnictwo eMPi2.

Filipowicz G., 2004, *Zarzadzanie kompetencjami zawodowymi*. Warszawa, PWE.

Furmanek W., 1997, *Kompetencje. Próba określenia pojęcia*. „Edukacja Ogólnotechniczna", nr 7.

Kopaliński W., 1994, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*. Warszawa, Wydawnictwo Wiedza Powszechna.

Landgraf K.M., *The Fourth Basic Literacy: Technology*, opublikowano: http://www.ets.org/aboutets/issues17.html [dostęp: 20.05.2016].

Okoń W., 1987, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*. Warszawa, PWN.

Perzycka E., 2004, *Kompetencje edukacyjne nauczycieli. Stan i perspektywy badań*. Szczecin, Wydawnictwo CDN.

Ravitch D., 1995, *National Standards in American Education*. Washington, The Brookings Institution.

Strykowski W., 2005, *Pedagogika medialna*. W: T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 4. Warszawa, Wydawnictwo Akademickie Żak.

Strykowski W., Kąkolewicz M., Ubermanowicz S., 2007, *Kompetencje nauczyciela edukacji medialnej*. „Neodidagmata", nr 7.

Strykowski W., Strykowska J., Pielachowski J., 2007, *Kompetencje nauczyciela szkoły współczesnej*. Poznań, Wydawnictwo eMPi2.

Whiddett S., Hollyforde S., 2003, *Modele kompetencyjne w zarządzaniu zasadami ludzkimi*. Kraków, Oficyna Ekonomiczna.

MEDIA-IT COMPETENCES IN PROSPECTIVE TEACHERS

Abstract: The article is designed as a proposal for contemporary teacher's competences. We start with the concept of competence, its characteristics and division into personal and professional human competences. After presenting professional competences, according to the Committee on Education Studies of the Polish Academy of Sciences, we proceed to the media-IT competences as especially important for the professions of teaching and pedagogy in the era of the society of knowledge and digitalization. The article also contains diagnostic and mainly qualitative research results that was conducted among students, prospective teachers of humanistic subjects.

Keywords: teacher, competence, competence media and information technology, research quantitative and qualitative